REGISTERED No. B 3434

जाहिरातींचे दर.
खालील पत्त्यावर चौकशी करावी.
व्यवस्थापक, अर्थ,
'दुर्गाधिवास', पुणें ४.

अर्थ

वर्गणीचे दर.
वार्षिक वर्गणी
रु. ४.
(टपाल हंशिल माफ)
किरकोळ अंकास
एक आणा.

'अर्थ एव प्रधानः' इति कौटिल्यः अर्थमूलौ धर्मकामाविति।

—कौटिलीय अर्थशास्त्र.

संपादक—प्रो. वा. गो. काळे.

वर्ष २ पुणें, बुधवार, तारीख १८ मार्च, १९३६. अंक १२

हा अभिप्राय सर्वांचा—

किर्लोस्कर
पोलादी फर्निचर

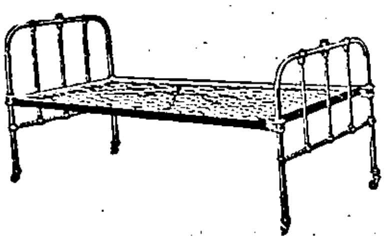

या फर्निचरसारखें वापरण्यास सोईचें सुंदर आणि मजबूत असें दुसरें फर्निचर नाहीं.

खुर्च्या, टेबल, बांक, पलंग, कोंच, शेल्फ, स्टुलें, पाळणें इ०

सविस्तर माहितीसाठीं ताबडतोब लिहा.

किर्लोस्कर बंधु, लिमिटेड,
किर्लोस्करवाडी.

पहिल्यानें सुरक्षितता

रस्त्यावरून जातांना तुम्हीं सुरक्षिततेचा मार्ग पहिल्यानें पहातां. हीच गोष्ट पैसे बँकेंत किंवा विम्यांत गुंतविण्यासंबंधीं आहे. पहिल्यानें तुम्ही पैशाची सुरक्षितता पहातां; नंतर व्याज किंवा बोनस.

हिशेब तपासणी आणि प्रतिनिधित्व सरकारी खात्याकडे असल्यानें

दि बॉम्बे को-ऑपरेटिव्ह
इन्शुरन्स सोसायटी लि.

मध्यें आपले पैसे गुंतविल्यास कसलाच धोका नाहीं.

सविस्तर माहितीकरितां लिहा—

कुळकर्णी आणि कंपनी, चीफ ऑर्गनायझर्स
चुनीलाल डी. बरफीवाला, मॅनेजिंग डायरेक्टर.

९ बेक हाऊस लेन, फोर्ट, मुंबई.

वेस्टर्न इंडिया
लाइफ इन्शुअरन्स कंपनी लिमिटेड.

स्थापना स. १९१३ मुख्य कचेरी–सातारा

संपूर्ण स्वदेशी, अत्यंत सुदृढ, माफक हप्त्याची,
पहिली आणि पहिल्या प्रतीची विमा कंपनी.

बोनस
त्रैवार्षिक
दर हजारीं

हयातींतील रु. ६०
हयातीनंतरचें रु. ७५

एकूण चालू काम	....	...	२,५०,१५,०८२ रुपये.
एकूण जिंदगी	....	....	६१,६९,१६९ ,,
लाइफ फंड	...	...	५०,९९,४३९ ,,

एजन्सी आणि इतर माहितीसाठीं पत्रव्यवहार करा.

मॅनेजर.

पुणें सेंट्रल कोऑपरेटिव्ह बँक लि.

नोटीस

या बँकेच्या व्यक्तिशः सभासदांना सोनें-चांदीच्या जिनसांचे तारणावर कर्ज देण्याबाबतच्या नियमांस मे. रजिस्ट्रारसाहेब यांची अखेरची मान्यता मिळाली असल्यानें सदर प्रकारचा व्यवहार आतां बँकेनें सुरू केला आहे. तरी गरजूंनीं त्याचा अवश्य फायदा घ्यावा अशी विनंती आहे.

पुणें, ता. १५-३-३६ } द. दि. चितळे, मॅनेजिंग डायरेक्टर

विविध माहिती

प्रोफेसर काळे ह्यांचें व्याख्यान

इंडियन इंस्टिट्यूट ऑफ बँकर्सच्या पुणें शाखेच्या विद्यमानें, इंस्टिट्यूटच्या जागेंत, गोखले हॉलमध्यें, उद्यां म्हणजे गुरुवार, १९ मार्च रोजीं सायंकाळीं ६ वाजतां प्रोफेसर काळे यांचें “ परराष्ट्रीय हुंडणावळ ” ह्या विषयावरचें दुसरें इंग्रजी व्याख्यान होणार आहे.

मद्रास इलाख्यांत विजेचा प्रसार

मद्रास सरकार आपल्या इलाख्यांत विजेचें उत्पादन वाढवणार असून येत्या दहा वर्षांत त्या प्रीत्यर्थ दहा कोटि रुपये खर्चण्यांत यावयाचे आहेत.

श्री अर्थ मोफत वाचनालय, सातारा

वरील वाचनालयाचा उद्‌घाटन समारंभ ता. १० मार्च रोजीं श्री. यशवंत काशिनाथ दीक्षित ह्यांचे हस्तें पार पडला. हें वाचनालय रोज सकाळीं ७ ते १० व सायंकाळीं ६ ते ७ उघडें असतें.

मुंबई ते दिल्ली इंटरचें भाडें उतरलें

ता. १ एप्रिल, १९३६ पासून बी. बी. अँड सी. आय. रेल्वेवरील मुंबई ते दिल्ली ह्या प्रवासाच्या इंटर वर्गाचें भाडें २४ रु. ६ आण्यांवरून १६ रु. ८ आण्यांवर उतरविण्यांत आलें आहे. तूर्त सहा महिन्यांपर्यंतच हे उतरलेले दर अमलांत रहातील.

ऑस्टिन मोटर कंपनी

ऑस्टिन मोटर कंपनी आपल्या इंग्लंडमधील कारखान्यावर येत्या वर्षी ५० लक्ष रुपये जादा भांडवल खर्च करणार आहे.

केट्टा शहराच्या पुनर्रचनेसाठीं स्वस्त सिमेंट

केट्टा शहराच्या पुनर्रचनेसाठीं बरेंच सिमेंट लागणार. सिमेंट मार्केटिंग कंपनी ऑफ इंडियानें, केट्टा येथें विशेष सवलतीनें सिमेंट पुरविण्याबद्दलची आपली योजना सरकारास कळविली आहे.

ब्रिटिश ब्रॉडकास्टिंग कॉर्पोरेशन

इंग्लंडमधील रेडिओ संबंधांतील कार्यक्रम इत्यादींची व्यवस्था वरील कंपनीकडे आहे. तिला १९३५ सालीं एकूण ३½ कोटि रुपये उत्पन्न झालें. ही रकम त्या पूर्वीच्या सालांतील उत्पन्नापेक्षां ५० लक्षांनीं ज्यास्त आहे. लायसेन्स फीच्या रूपानें ह्यापैकीं २½ कोटि रुपये मिळाले व रेडिओवरील कार्यक्रमाप्रीत्यर्थ सुमारें १½ कोटि रुपये खर्च झाले.

बँकांस सुटी

शनिवार, ता. २१ मार्च रोजीं जमशेदी नौरोज निमित्त बँका बंद रहातील.

सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया

सेंट्रल बँक ऑफ इंडियाची रौप्यज्युबिली लवकरच साजरी करण्यांत येणार आहे. ह्या बँकेचे एकूण १,८०० नोकर आहेत आणि ते सर्व हिंदी आहेत. त्यांतले शेकडा ७० हिंदु असून बाकी पार्शी, मुसलमान व ख्रिस्ती आहेत. पंचवीस वर्षांपूर्वी सेंट्रल बँक स्थापन झाली तेव्हां हिंदुस्थानांतील सर्व जॉइंट स्टॉक बँकांत मिळून २५½ कोटि रुपयांच्या ठेवी होत्या. आज तितक्या रकमेच्या ठेवी एकट्या सेंट्रल बँक ऑफ इंडियामध्यें आहेत.

लंडनमध्यें पहिली हिंदी ‘ एक्सचेंज बँक ’

सेंट्रल बँक ऑफ इंडियाच्या विद्यमानें लंडनमध्यें एक हिंदी ‘ एक्सचेंज बँक ’ काढण्याची योजना पूर्णतावस्थेस आली आहे. हिंदुस्थानच्या परराष्ट्रीय व्यापारांतल्या हुंड्यांचा धंदा आज कित्येक वर्षें परकीय बँकांच्या हातीं आहे आणि आतां निघणारी वरील बँक पहिलीच हिंदी ‘ एक्सचेंज बँक ’ आहे.

ब्रिटिश जनता व धूम्रपान

ग्रेटब्रिटनमध्यें पुरुष व स्त्रिया मिळून दरसाल ६५० कोटि सिगारेट्स ओढतात, म्हणजे वयांत आलेल्या माणसांपैकीं चारांतील तिघेजण दररोज सरासरीनें दहा सिगारेटसचा धूर करतात असा हिशेब होतो.

ब्रिटिश लोकांची परदेशांकडून येणारी वार्षिक कमाई

ब्रिटिश राष्ट्रांतले भांडवलवाले, जहाजांच्या आणि विमामंडळ्या इत्यादि धंदेवाले ह्यांस त्यांच्या कामगिरीबद्दल व्याज, नफा, कमिशन वगैरे स्वरूपांत प्रतिवर्षी जी कमाई होत असते, तिची रकम १९३५ सालीं सुमारें ४०० कोटि रुपये भरली. ह्यांत सुमारें २५० कोटि रुपये, परदेशांत कर्जाऊ दिलेल्या व धंद्यांत घातलेल्या भांडवलावरील व्याजाचे आहेत.

असाध्य रोगांनीं पीडिलेल्यासाठीं स्वतंत्र इस्पितळ

मरहूम बादशहांच्या रौप्य महोत्सवाप्रीत्यर्थ उभारण्यांत आलेल्या मध्यवर्ती फंडाकडून मुंबई शहराचे वांटणीस जी रकम आली, त्यांतील २½ लक्ष रुपये उरतात. असाध्य रोगांनीं पछाडलेल्या रोग्यांसाठीं इस्पितळ काढण्याकडे ह्या रकमेचा विनियोग करण्यांत येणार आहे. सध्या ह्या रोग्यांस नेहमींच्याच इस्पितळांत ठेवण्यांत येते व त्यामुळें इतर रोग्यांची संख्या त्या मानानें मर्यादित होते.

मुंबई बंदरांतून सोन्याची साप्ताहिक निर्गत

	रुपये किंमत
ता. ६ मार्च रोजीं पुरा झालेला आठवडा	३१,४९,५३८
ता. १३ मार्च रोजीं पुरा झालेला आठवडा	६८,८०,२९४
ता. २१ सप्टेंबर १९३१ ते १३ मार्च १९३६ अखेर	२,६४,३०,९८,६५२

अनुक्रमणिका.

	पृष्ठ		पृष्ठ
१ विविध माहिती	... १३८	५ मेंढ्यांची निगा आणि घोंगड्यांचा धंदा ...	१४२
२ बँकाची आर्थिक शक्ति आणि कर्तव्यें	... १३९	६ मुंबईमध्यें कॅनरी काढण्याची योजना	१४३
३ "पेशवे कालीन महाराष्ट्र"	१४०	७ राष्ट्रसंघाविषयीं मनोरंजक माहिती ...	१४३
४ स्फुट विचार	... १४०	८ बँक ऑफ इंग्लंडचे गुप्त व्यवहार ...	१४४
वजन-मापाच्या कायद्यांत दुरुस्ती !—पगार कपात आणि जादा कर—क्वेट्टाच्या पुनर्रचनेचा खर्च—प्रांतिक कायदेमंडळ आणि सहकारी चळवळ—" मूले कुठारः "		९ इंडस्ट्रिअल इनव्हेस्टमेंट ट्रस्ट ...	१४४
		१० सहकारी चळवळ ...	१४५
		११ लोकानोंचा तह ...	१४६

अर्थ

बुधवार, ता. १८ मार्च १९३६

बँकांची आर्थिक शक्ति आणि कर्तव्यें

अनुभवी तज्ञांचा अभिप्राय

" बँकसचा सत्ता किंवा कर्तव्यें ह्यांचेसंबंधानें ऐकमत्य नाहीं. आपल्या ठेवीदारांचा पैसा सुरक्षित राखणें हें त्यांचें पहिलें कर्तव्य आहे, असें माझें स्वतःचें मत आहे. ह्या कर्तव्याशी विसंगत नाहीं अशा रीतीनें करावयाचें आमचे जनतेविषयींचें दुसरें कर्तव्य म्हणजे गिऱ्हाइकांस पैशाची मदत व सल्ला देणें आणि एकंदरीनें आपला धंदा चोखपणानें चालवणें हें होय. बँकर्सची सत्ता व कर्तव्यें ह्यांचें क्षेत्र यापेक्षां अधिक व्यापक आहे, असें म्हणणारांचें मत मला मान्य नाहीं. समाजांत सर्वत्र हिंडून आमच्याकडून कर्जें घ्या म्हणून लोकांच्या मागें आम्हांस लागतां येत नाहीं किंवा जनतेवर विशिष्ट धोरण आपल्याच समजुतीप्रमाणें लादणें हेंहि माझ्या कल्पनेप्रमाणें इष्ट नाहीं. "—लॉइड्स बँकेचे अध्यक्ष, मि. बोमंट पीस, ह्यांचें बँकेच्या वार्षिक सभेच्या प्रसंगीं झालेलें भाषण.

आर्थिक मंदी व बेकारी दूर होण्यासाठीं ज्या योजना अमलांत येणें आवश्यक आहे, त्यांत बँकांनीं हलक्या व्याजाच्या दरानें लोकांस विस्तृत प्रमाणांत पैसा पुरवून त्यांचीं कमाई वाढवण्यास सहाय करण्याच्या जरूरीचा अंतर्भाव कित्येक लेखक अलीकडे करीत असतात. बँकांच्या हातांत इतका सामाजिक मालकीचा पैसा पडून राहिला असतां सामान्य जनतेस खचण्यास पैसा मिळत नाहीं, भांडवलाच्या अभावीं लोकांचे उद्योगधंदे नीट चालत नाहींत व बेकारी सारखी वाढत आहे, तेव्हां बँकर्सचें धोरणच चुकलें असून त्यांत फेरबदल झाला पाहिजे असें मत कित्येकांनीं व्यक्त केलें आहे. आपल्या व्यवहारांसंबंधानें ह्या प्रकारची टीका चालली असतां त्याबावत स्वतःचा जबाबदारी व कर्तव्य काय आहे, ह्याचें स्पष्टीकरण करण्याचें अगत्य बँकिंगच्या धंद्यांतल्या पुढाऱ्यांस वाटावें हें साहजिक आहे. लॉइड्स बँकेच्या चालकमंडळाचे अध्यक्ष, मि. बोमंट पीस, ह्यांनीं सदरहू बँकेच्या नुकत्याच झालेल्या वार्षिक सभेंत भागीदारांस हा प्रश्न समजाऊन देऊन त्या संबंधांतलें आपलें मत निवेदन केलें, (त्याचें सार आम्हीं वर उद्धृत केलें आहे) त्याचा उद्देश उघड असून स्तुत्य आहे.

कित्येकांस असें वाटतें कीं बँकांस कर्जें देण्याचे बाबतींत अमर्याद वाव असून त्यांची वृत्ति गंजीवरील कुत्र्यासारखी असते व त्यामुळें जनतेचें नुकसान होतें. ह्यावर मि. पीस यांचें असें म्हणणें आहे कीं बँकर्सकडे पैशाची जी मागणी येते, त्या प्रत्येकीचा नीट विचार करून सुरक्षिततेच्या अंतिम मर्यादेच्या आंत राहूनच त्यांस निकाल करावा लागतो. बँकांनीं कोणते व्यवहार करावे ह्याविषयीं इतर लोकांनीं त्यांच्या चालकांस उपदेश करणें जसें चुकीचें आहे तसेंच जनतेनें विशिष्ट उद्योग हातीं घेऊन त्यांत पैसा गुंतवावा असें धंदेवाल्यांस बँकर्सनीं सांगणें गैर आहे अशी त्यांची विचारसरणी आहे. बँकांच्या व्यवहारांस कोणत्या मर्यादा आहेत हें त्यांच्या टीकाकारांस समजत नाहीं, असें नाहीं आणि ज्यांत पैशास धोका येण्याचा संभव आहे अशा व्यवहारांत बँकांनीं पडूं नये ही गोष्ट त्यांस कळते. तथापि, बँकिंगचा धंदा सरकारच्या हातांत किंवा नियंत्रणाखालीं गेल्यास लोकांस पैशाचा भरपूर पुरवठा होईल अशी त्यांची कल्पना असते. परंतु सुरक्षितपणाकडे विशेष लक्ष पुरवणाऱ्या बँकांस जे व्यवहार धोक्याचे वाटल्यानें करतां येत नाहींत, त्यांतला धोका बँकिंगची मालकी सरकारी खात्याकडे गेल्यानें कसा नाहींसा होणार ? असा ह्या संबंधांत मि. पीस ह्यांनीं सवाल केला आहे.

विशिष्ट ठिकाणीं किंवा प्रसंगीं असामान्य परिस्थिति निर्माण झाली असतां राष्ट्राच्या सरकारानें पुढें सरसावून जनतेच्या तर्फेनें आर्थिक व्यवहारांस सहाय देणें अगत्याचें होतें. असल्या परिस्थितींत बँकिंगचा धंदा करणाऱ्या संस्थांसहि आपल्या कारभाराच्या पद्धतीस थोडी मुरड घालून ह्या कार्यांतला आपला वांटा उचलावा लागतो. लोकांकडून ठेवींच्या मार्गानें आलेला पैसा कारखान्यांच्या कायम स्वरूपाच्या भांडवलांत अडकून ठेवूं द्यावयाचा नाहीं ह्या निश्चित तत्त्वाप्रमाणें ब्रिटिश बँका आजवर चालत आल्या आहेत. अलीकडे त्यांच्या जवळ पुष्कळ पैसा पडून राहिल्याकारणानें ह्या नियमाची अंमलबजावणी पूर्वी इतक्या कडक रीतीनें होत नाहीं आणि परिस्थितीप्रमाणें बँका आपल्या व्यवहारपद्धतींत योग्य फेरबदल करतात असें मि. पीस ह्यांचें म्हणणें आहे. बँकांची पैसा पुरवण्याची शक्ति आणि त्यांचें मुख्य कार्य ह्यांस, त्यांनीं अंगिकारिलेल्या जबाबदारीच्या स्पष्ट मर्यादा असतात. त्या ओळखल्या जाऊन बँकांच्या व्यावहारिक कर्तव्यक्षेत्रांत समाविष्ट होणाऱ्या अशाच बाबींत त्यांचेकडून सहाय मिळण्याची अपेक्षा असावी, हें त्यांच्या भाषणाचें सार आहे. बँकांजवळ पैसा पडून आहे आणि लोकांस पैसा हवा आहे, एवढ्यावरून वाटेल त्या प्रकारचीं व सर्व तऱ्हांच्या गरजू माणसांस कर्जें मिळावीं हा सिद्धांत निघत नाहीं. बँक ही ठेवीदारांचें हित पहाणारा ट्रस्टींची संस्था आहे आणि ट्रस्टींच्यावर जी जबाबदारी व जोखीम असते त्याच तऱ्हेची, सुरक्षितपणा व सुव्यवस्था ह्यांचे बाबतींत, सदरहू संस्थेवर जबाबदारी असते, हें नेहमी सर्वांनीं ध्यानांत ठेवलें पाहिजे.

"पेशवेकालीन महाराष्ट्र" *

आजपर्यंत प्रसिद्ध झालेल्या महाराष्ट्राविषयींच्या ऐतिहासिक ग्रंथांतून मागील पिढ्यांतील लोकांच्या कामगिरीची माहिती उपलब्ध होते व लढाया, स्वाऱ्या, तह इत्यादि राजकीय घडामोडींचा तपशील वाचावयास मिळतो. वास्तविक पहातां हीं वर्णनें वस्तुस्थितीचें ज्ञान होण्यास आवश्यक असलीं तरी त्यांपासून सामाजिक जीवनाच्या एकाच अंगावर प्रकाश पडतो. राजकीय घडामोडींवरच समाजाचा जिवंतपणा अवलंबून रहाणें अपरिहार्य असलें, तरी आर्थिक, शैक्षणिक, धार्मिक, सांस्कृतिक इत्यादि अंगोपांगांच्या समुच्चयाचेंच समाज हें दृश्य स्वरूप असतें, हें विसरतां कामा नये. ह्या दृष्टीनें पहातां, महाराष्ट्राचे अंतरंग साकल्यानें दर्शविणारे ग्रंथ विशेष बोधप्रद व वाचनीय झाल्यावांचून रहाणार नाहींत. न्यायमूर्ति रानडे ह्यांनीं पेशव्यांच्या रोजनिशांच्या आधारावर अशा तऱ्हेचा व्यवस्थित उपक्रम प्रथम केला. श्री. वासुदेव कृष्ण भावे ह्यांचा 'पेशवेकालीन महाराष्ट्र' हा ग्रंथ त्याचें विस्तृत स्वरूपांत अनुकरण असून अथपासून इतिपर्यंत त्यांत सामाजिक जीवनावर प्रकाश पाडणारी हरतऱ्हेची माहिती सुव्यवस्थित रीतीनें सजवलेली आहे. अलीकडे ह्या प्रकारची पुष्कळ नवी माहिती उपलब्ध झाली आहे व ग्रंथकर्त्यानें तिचा उपयोग केला आहे. मराठ्यांच्या लढायांचा व राजकर्त्यांच्या कारकीर्दींचा इतिहास इतर अनेक पुस्तकांत आढळत असल्याकारणानें त्याचा पुनरुच्चार वरील ग्रंथांत अर्थातच केलेला नाहीं. शाहू महाराजांपासून पेशवाई अखेरपर्यंतचा कालखंड लेखनासाठीं निवडण्यांत आला असून त्या मुदतींमधील अनेक उपलब्ध कागदपत्रांच्या परिशीलनाच्या आधारावरच ग्रंथाची रचना करण्यांत आली आहे. सुमारें तीस भिन्न भिन्न विषयांसंबंधाची माहिती तितक्या प्रकरणांत स्वतंत्र रीतीनें मांडण्यांत आली असल्यानें 'पेशवेकालीन महाराष्ट्रां'त तत्कालिन परिस्थितीचें वस्तुस्थितिनिदर्शक शब्दचित्र उमटलेलें आढळतें.

लोकांची रहाणी, त्यांच्या चालीरीति, त्यांच्या कल्पना व समजुती ह्यांविषयींच्या बारीक सारीक उल्लेखांचीहि नोंद घेऊन ग्रंथकर्त्यानें योग्य प्रकरणांत त्यांची एकसूत्री जुळणी केली आहे. राज्यव्यवस्थेपासून भोजनसमारंभापर्यंत लहानमोठ्या बाबींचा ह्या रीतीनें पुस्तकांत परामर्श घेण्यांत आला आहे. सध्याच्या बदललेल्या काळांत ग्रेटब्रिटनमध्यें व्हिक्टोरिया राणीच्या गेल्या शतकाच्या पूर्वार्धांतील काळांतल्या सामाजिक रिवाजांचा उल्लेख तुलनात्मक बुद्धीनें कुतूहलपूर्वक व विनोदानें केला जातो, त्याप्रमाणेंच, महाराष्ट्रीयांच्या चालू पिढीस, श्री. भावे ह्यांनीं वर्णिलेला अनेक बाबतींतला 'पेशवाई थाट' मनोरंजक वाटल्याशिवाय राहणार नाहीं. प्रसिद्ध झालेल्या ऐतिहासिक कागदपत्रांची छाननी करून विल्हेवारी लावणें, त्यांतले उल्लेख भिन्नभिन्न विषयांच्या सदरांत टाकून ते संगतवार जुळवणें आणि त्यांची कथानकें चटकदार रीतीनें वाचकांपुढें ठेवणें हें काम ग्रंथकर्त्यानें मोठ्या परिश्रमानें व कौशल्यानें केलें आहे. सर्वच प्रकरणें वाचनीय बनलीं असल्यानें त्यांत निवड करून विशिष्ट विषयांचा उल्लेखहि करणें ह्या परीक्षणांत शक्य नाहीं. श्री. भावे ह्यांनीं प्रस्तुत सुंदर ग्रंथ निर्माण केल्याबद्दल त्यांचें अभिनंदन करणें आवश्यक आहे. त्याच्या वाचनानें जनतेस मनोरंजनाबरोबर महाराष्ट्राच्या पेशवेकालीन जीवनाचें यथातथ्य ज्ञान प्राप्त होण्यास सहाय झाल्यावांचून रहाणार नाहीं.

*लेखकः—श्री. वासुदेव कृष्ण भावे, बी. ए. पृ. सं. ५५८ किं. ३ रु.

स्फुट विचार

वजन–मापांच्या कायद्यांत दुरुस्ती ?

युरोपिअन चेंबरच्या वार्षिक सभेंत, वजन–मापाचा कायदा चालू आहे, त्याच्या दुरुस्तीसंबंधानें एक सूचना मि. कुक ह्यांनीं आपल्या भाषणांत केली, तिकडे सरकार व व्यापारी मंडळी यांचें लक्ष्य वेधणें आवश्यक आहे. ग्रेट ब्रिटनमध्यें प्रचलित असलेल्या कायद्याच्या धर्तीवर मुंबई सरकारनें घाउक खरेदी–विक्रीच्या व्यवहारांबाबत येथील कायद्यांतलीं कलमें बदलावीं असें ह्यांचें म्हणणें आहे. ब्रिटिश कायदा मूळ घाउक खरेदी–विक्रीस लागू नसून किरकोळ व्यवहारांतच त्याची अंमलबजावणी होते. मोठ्या प्रमाणावर खरेदी–विक्री करणाऱ्या धंदेवाल्यांस कायद्याच्या संरक्षणाची आवश्यकता नाहीं. सामान्य जनतेस मात्र बाजारांत योग्य वजन आणि माप मिळालें पाहिजे ह्यासंबंधानें ब्रिटिश कायद्याचा कटाक्ष आहे. तेंच तत्त्व मुंबई इलाख्यांत लावलें जावें आणि सरकारनें त्यास अनुसरून सध्याच्या कायद्यांत दुरुस्ती करावी अशी मि. कुक ह्यांची सूचना आहे. ह्या संबंधांत महाराष्ट्रांतील व्यापारी वर्गाचें काय म्हणणें आहे, ह्याची चौकशी मराठा चेंबर ऑफ कॉमर्सनें करण्याजोगी आहे. वर सुचविलेल्या दुरुस्तीपासून आमच्या व्यापाऱ्यांस कांहीं सवलत मिळण्यासारखी असेल किंवा ती झाल्यानें त्यांच्या व्यवहाराच्या मार्गांतल्या विशिष्ट अडचणी दूर होणें शक्य असेल तर मराठा चेंबरनें सदरहु सूचनेस पाठिंबा देऊन सरकारास व्यापारी वर्गाचें म्हणणें रीतसर कळवावें. चालू कायदा आतां सर्व जिल्ह्यांस लागू करण्यांत आला आहे. त्याच्या अंमलबजावणीचा आलेला अनुभव लक्ष्यांत घेतां खुद्द सरकारासच त्यांत कित्येक दुरुस्त्या करणें जरूर वाटेल. इतर सुधारणाहि कायद्यांत घडवून आणण्यास ह्या प्रसंगीं संधी मिळेल आणि तिचा फायदा आमच्या व्यापाऱ्यांनीं वेळींच घेणें अगत्याचें आहे.

पगार–कपात आणि जादा कर बरोबरच गेले पाहिजेत

मुंबईच्या युरोपिअन व्यापारी मंडळाचा (चेंबर) शतसांवत्सरिक उत्सव चालू सालीं साजरा होणार आहे, यावरून युरोपिअन व्यापाऱ्यांचें आपल्या हितसंबंधांच्या संरक्षणाचें कार्य कसें संघटित रीतीनें, धिमेपणानें व सातत्यानें चालतें ह्याची कल्पना येईल. मंडळाची वार्षिक सभा गेल्या आठवड्यांत भरली होती, त्या प्रसंगीं वक्त्यांनीं गेल्या सालीं घडलेल्या महत्त्वाच्या बाबींचा उल्लेख करून आर्थिक घडामोडींचं समालोचन केलें. जगाची बिघडलेली परिस्थिति अजूनहि सुधारली नसून प्रत्यक्ष युद्ध व भावी युद्धाची भीति ह्यांनीं नवीनच काळजी उत्पन्न केली असल्यानें हिंदी फडनवीसांनीं केलेला भरभराटीचा अंदाज खरा ठरो अशी शुभाशा प्रकट करण्यापलीकडे ह्या वक्त्यांस जातां येणें शक्य नव्हतें व सर जॉन अबरक्रॉंबी ह्यांनीं विजेवरील कर तात्पुरता म्हणून मुळांत बसवण्यांत आला तरी दरवर्षी कोर्ट फी व स्टॅंप ड्यूटी ह्यांच्या बरोबर तो चालू ठेवण्यांत येत असल्याविषयीं तक्रार केली. मध्यवर्ती व प्रांतिक बजेटाच्या संबंधांत "विशेष अडचणीचा प्रसंग" हा शब्द-प्रयोग व्यर्थी करण्यांत येत असतो; लोकांवरील करांचा प्रश्न असला कीं, ती अल्पकालिक बाब चिरंजिवी होते आणि सरकारी नोकरांच्या पगारांतली कपात मात्र अल्पायुषी असून जादा कर चालू राहिले तरी

ती दूर करण्यांत येत. कपात व नवे कर हे उपाय बरोबर विशिष्ट सांपत्तिक अडचणीमुळें आले, ते दोन्ही बरोबरच नाहींसे झाले पाहिजेत; तस न होतां नोकरांचे पगार पूर्वीसारखे झाले, पण जादा कर मात्र शिल्लक राहिले असा त्यांच्या म्हणण्याचा आशय होता. युरोपिअन चेंबरच्या सभेस गव्हर्नर-साहेब हजर होते. त्यांस वरील खोचदार विधानास उत्तर देणें प्राप्तच झालें. अखिल भारतीय गटांतील नोकरांचे पगार वाजवीपेक्षां लवकर पूर्वस्थळावर आले, ह्याचा दोष मध्यवर्ती किंवा प्रांतिक सरकाराचा नसून ती सेक्रेटरी ऑफ स्टेटच्या अधिकारांतली गोष्ट आहे असें त्यांनीं सांगितलें. पण प्रांतिक गटांतल्या नोकरांवरची सत्ता तरी मुंबई सरकाराच्या हातांत होती, मग त्यांचे पगार पूर्वीसारखे करण्याची जबाबदारी मुंबई सरकारावर पडत नाहीं काय ? हा प्रश्न सहजच उपस्थित होतो. एका गटांतल्या नोकरांस सवलत मिळाली असतां दुसऱ्यांस ती नाकारणें सरळ झालें नसतें व ह्या प्रांतिक दर्जाच्या नोकरांस तक्रार करण्यास योग्य कारण मिळालें असतें हें गव्हर्नरसाहेबांनीं केलेलें स्पष्टीकरण त्यांच्या श्रोत्यांस पटलें असेल असें वाटत नाहीं.

केंद्राच्या पुनर्रचनेचा खर्च कोठून करावा ?

"अर्था"च्या गेल्या आठवड्याच्या अंकांतील अग्रलेखांत आम्हीं केंद्राच्या पुनर्रचनेसाठी खर्चीं पडावयाच्या रकमा मामुली उत्पन्नांतून घेण्याविषयींची सर जेम्स ग्रिग ह्यांची योजना आहे, तिच्यावर टीका करून त्यांचें धोरण कसें चुकलें आहे, ह्याचें विवेचन केलें होतें. लेजिस्लेटिव्ह असेंब्लींत हिंदुस्थानसरकारच्या बजेटांत दाखल असलेल्या मागण्यांचा विचार चालू असतां सर कावसजी जहांगिर ह्यांनीं सदरहु प्रश्न उपस्थित करून बलुचिस्थानच्या खर्चाच्या मागणींत कपात सुचवली. सरकारी कर्जाच्या फेडीसाठी दरवर्षी करावयाची तरतूद अत्यंत अल्प असल्यानें अनुत्पादक कर्जांत भर घालून केंद्रावर खर्च करण्याच्या ऐवजीं तो मामुली उत्पन्नांतून करावा हा फडनवीसांची विचारसरणी असून असेंब्लींत झालेल्या चर्चेत त्यांनीं तिचा पुनरुच्चार केला. ह्याविरुद्ध मत असलेल्या सभासदांनीं आम्हीं गेल्या अंकांत पुढें मांडलेल्या मुद्यांचा अनुवाद करून ज्या पशाच्या विनियोगाचा फायदा पुढें येणाऱ्या अनेक पिढ्या घेणार त्याचा बोजा आज कर देणाऱ्या जनतेवर टाकणें युक्त नाहीं असें सांगितलें. फडनवीसांच्या हातांत पैसा उत्पन्नाच्या वाढाव्यामुळें आलेला आहे तो जादा करांच्या जमेंतला आहे, हें लक्ष्यांत ठेवलें पाहिजे, आणि असा वाढावा त्यांस मिळाला नसता तर त्यांनीं केंद्रासाठी कर्जांतूनच खर्च करावा असें सुचवलें असतें. सर जेम्स ग्रिग ह्यांची योजना मान्य करणं म्हणजे सरकारचें उत्पन्न वाढलें असतांहि जादा कर चालू ठेवण्यास मान्यता देणें होय, हें ओघानेंच प्राप्त होतें. सर कावसजी. जहांगीर ह्यांनीं सुचविलेली कपात मोठ्या बहुमतानें मंजूर झाली व सरकारचा पराभव झाला.

प्रांतिक कायदेमंडळ आणि सहकारी चळवळ

खर्चासाठी सरकारनें केलेल्या मागण्यांची चर्चा मुंबई कायदे कौन्सिलांत चालली असतां सहकारी चळवळीविषयींच्या कित्येक महत्त्वाच्या प्रश्नांवर गेल्या आठवड्यांत मनोरंजक वादविवाद झाला. सरकारी खात्यांच्या कारभारांतील दोषांचें आविष्करण व सुधारणेच्या दृष्टीनें केलेल्या विधायक सूचना ह्यांच्या स्वरूपांत वरील प्रकारच्या चर्चेचा चांगला उपयोग होतो. सभासदांस मन मोकळें करून बोलण्यास आणि सरकारच्या प्रतिनिधींस आपल्या धोरणाचें स्पष्टीकरण करण्यास बजेटाच्या तपशीलवार छाननीनें उत्कृष्ट संधि मिळते. गेल्या आठवड्यांतील वादविवादांत सहकारी पेढ्या व बँका ह्यांचेंकडून ऑडिट फी सरकार वसूल करतें ती जबर असल्याविषयीं तक्रार करण्यांत आली. जमीन गहाणाच्या बँका नुकत्याच स्थापन झाल्या आहेत, त्यांस प्रारंभीं तूट येईल. ती भरून निघण्यासाठीं पहिल्या वर्षी पंधरा हजार रुपयांपर्यंत सरकारी मदत मिळावयाची आहे ती अपुरी पडणार असून ही मदत अधिक सढळ हातानें सरकारनें दिली नाहीं तर सदरहु बँकांचा उपक्रम अयशस्वी ठरेल, अशी भीतिहि व्यक्त केली गेली. सहकारी चळवळीचे मुख्य उद्देश साध्य झाले नसल्यानें ती सध्याच्या खात्याकडून काढून घेऊन सरकारनें जिल्हा कलेक्टरांच्या हातीं द्यावी अशी सूचना एका बाजूनें पुढें आली असतां ती अग्राह्य असून चळवळींतले दोष नाहींसे करण्याचा प्रयत्न मात्र अवश्य झाला पाहिजे, असा अभिप्राय दुसऱ्या बाजूनें प्रकट करण्यांत आला. शेतकऱ्यांच्या कर्जाचें निवारण आणि तुकडे उडालेल्या शेतांचें एकीकरण ह्यांचे बाबतींत ज्यास्त उपाययोजना व्हावी अशीहि सूचना सरकारपुढें मांडण्यांत आली.

"मूले कुठारः"च्या स्वरूपाचे दोन प्रश्न

वरील वादविवादाच्या ओघांत तात्त्विक महत्त्वाचे दोन प्रश्न उपस्थित करण्यांत आले आणि त्यांच्या मूलग्राही स्वरूपास अनुलक्षून कायदेमंडळाच्या अध्यक्षांनीं ते विशद करून सांगितले व सरकारनें त्यासंबंधांत स्पष्ट खुलासा करावा असें सुचवलें. त्यांपैकीं पहिला प्रश्न तर "मूले कुठारः" ह्या स्वरूपाचा होता. १९२५ सालअखेर मुंबई सरकारनें एक ठराव प्रसिद्ध केला आणि सहकारी खातें 'सोपीव' खातें म्हणून स्थापन झाल्याचें जाहीर केलें. परंतु ह्या स्थापनेस कायदेमंडळाची मंजुरी घेण्यांत आली होती काय आणि ती घेतली नसल्यास सहकारी खातें विनकायदेशीर ठरत नाहीं काय, ह्या आशयाचा सदरहु प्रश्न आहे. तथापि तो अनपेक्षितपणानें व अचानक रीतीनें उपस्थित केला गेल्यामुळें त्याबाबत चौकशी करून कायदेमंडळाचें समाधान करण्यास सरकारास योग्य वेळ देणें आवश्यक आहे, असें अध्यक्षांनीं सांगितल्यावरून हें प्रकरण तयेंच थांबलें. जमीन गहाणाची प्रांतिक बँक डिबेंचर्सच्या मार्गानें बाजारांत कर्ज उभें करील, त्याच्या ५० लक्ष रुपयांपर्यंत मुद्दल व व्याज ह्यांचेबद्दल सरकारनें हमी द्यावी असा ठराव कायदेमंडळाच्या मागील बैठकींत मंजूर झाला होता. सरकारनें सुचविलेल्या मूळ ठरावांत १० लक्षांची रकम दाखल होती, ती कायदेमंडळानें ५० लक्ष केली होती. ह्या ठरावाचें सरकारनें काय केलें असा दुसरा महत्त्वाचा प्रश्न पुढें आला व त्याचें सरकारनें उत्तर द्यावें अशी अध्यक्षांनीं इच्छा दर्शविली. कौन्सिलनें ५० लक्षांची रकम हमीदाखल मंजूर केली तरी ती सरकारवर बंधनकारक होऊं शकत नाहीं, असें वरील शंकेस उत्तर देण्यांत आलें. कौन्सिलच्या ठरावाचा एक भाग मान्य व दुसरा अमान्य असें सरकारास कसें म्हणतां येईल ही त्याच्यावर अडचण निघाली. कारण, जमीन गहाणाच्या मध्यवर्ती बँकेस त्याच ठरावांत मान्यता दिलेली आहे आणि सबंद ठराव सरकारनें मान्य न केल्यास त्या बँकेच्या स्थापनेस दिलेली मंजुरीहि रद्द होईल अशी आपत्ति उत्पन्न होते. वरील ठरावास गव्हर्नर-इन्-कौन्सिल ह्यांनीं संमति दिली आहे किंवा नाहीं ह्याचीहि माहिती सरकारतर्फे कायदेमंडळास मिळूं शकली नाहीं. प्रस्तुत दोन्ही बाबींचा सरकारास समाधानकारक खुलासा करावा लागून त्यासंबंधांत योग्य ती तरतूद करावी लागेल.

मुंबई इलाख्यांतील छापखान्यांत काम करणारे कामगार

मुंबई इलाख्यांतील (सिंध वगळून) छापखान्यांत काम करणाऱ्या कामगारांचें वेतन, कामाचे तास, इत्यादि विषयांची, पहाणी मुंबई सरकारच्या लेबर ऑफिसनें केली, त्या संबंधाचा अहवाल प्रसिद्ध झाला आहे.

फॅक्टरी ॲक्टाखाली नोंदण्यांत आलेल्या छापखान्यांची एकूण संख्या बरोबर १०० भरते. ह्या खेरीज, लहान सहान छापखाने कित्येक आहेत, ते वेगळेच. अहवालांत वरील फक्त १०० कारखान्यांतील कामगारांसंबधींच माहिती देण्यांत आली आहे. त्या सर्वांत मिळून ८,६६८ लोक कामावर आहेत. एकट्या मुंबई शहरांतच ६२ छापखाने असून त्यांत ६,१०९ कामगार आहेत. सबंद इलाख्यांतील उपरिनिर्दिष्ट सर्व कारखान्यांत मिळून १,७९६ पुरुष, ६ स्त्रिया व १ मुलगा खिळे जुळविण्याचें काम करतात. इतर धंद्यांतील नोकरीपेक्षां छापखान्यांतील नोकरी ज्यास्त टिकाऊ स्वरूपाची असते, असें दिसून येतें. शेंकडा ९३ कामगारांचा पगार दर महिनाअखेर चुकता करण्यांत येतो व उरलेल्या बहुतेकांस प्रत्येक आठवड्यास वेतन मिळतें.

लक्ष्मी कॉटन मॅन्युफॅक्चरिंग कं. लि.

दि बॉंबे कंपनी लि.कडे ह्या गिरणीची व्यवस्था आहे. ३१ डिसेंबर १९३५ अखेर संपलेल्या वर्षांत सोलापूर येथील ह्या गिरणीस ७८ हजार रुपये नुकसान आलें, परंतु मागील सालांतून ओढलेली बाकी व डिव्हिडंड आणि रिझर्व फंडांतून काढलेल्या रकमा ह्यांतून ९८ हजार रुपये नफा वांटणीसाठी घेऊन दर भागास १२ रु. ८ आ. डिव्हिडंड वांटण्याचें ठरलें. कपाशीच्या किंमतींत वाढ झाली तरी तयार कापडाचे भाव चढले नाहींत, मुंबईच्या गिरण्यांची अत्यंत अनिष्ट स्पर्धा होते, सोलापूर जिल्ह्यांतच नव्या गिरण्या स्थापन झाल्यानें परिस्थिति जास्तच बिकट झाली, चोपन तासांच्या आठवड्यानें मजूरी वाढून कार्यक्षमतेंत मात्र कांहीं फरक पडला नाहीं, इत्यादि गोष्टींचा अहवालांत उल्लेख आहे. बॉंबे कंपनी लि.कडेच व्यवस्था असलेल्या विष्णू कॉटन मिलनें प्रेफरन्स भागास ३५ रु. व ऑर्डिनरी भागास करमाफ ५० रु. अशी वांटणी केली.

म्हैसूर संस्थानच्या सरकारी नोकरांचा कर्जबाजारीपणा: खातेवार सहकारी सोसायट्यांची स्थापना

म्हैसूरच्या सरकारी नोकरांत, विशेषतः मध्यम व कनिष्ठ वर्गांतील नोकरांत, पसरलेला कर्जबाजारीपणा कसा कमी करावा, ह्यासंबंधीं योजना सुचविण्यासाठी एक कमिटी नेमण्यांत आली होती. हे अंमलदार व नोकर वेगवेगळ्या ठिकाणच्या अनेक सोसायट्यांचे सभासद असल्यानें त्यांस एकाच वेळीं कित्येक सोसायट्यांकडून कर्ज काढतां येतें. ह्यास तोड अशी सुचविण्यांत आली आहे, कीं सरकारी खात्यानिहाय सोसायट्या स्थापन करण्यांत याव्या व नोकरवर्गास इतर सोसायट्यांचे सभासद होण्यास प्रतिबंध करावा. असें झालें म्हणजे हल्लींचीं त्यांचीं कर्जें नव्या सोसायट्यांकडे वर्ग करण्यांत येतील व जरूर त्या रकमा पगारांतून वसूल करण्यांत येतील.

मेंढ्यांची निगा आणि घोंगड्यांचा धंदा

खेडेगांवाच्या सुधारणेच्या प्रश्नास सध्या चालना मिळाली असून त्याच्या चर्चेंत खेडेगांवीं धंद्यांच्या पुनरुज्जीवनाचा प्रामुख्यानें अंतर्भाव होतो. अशा धंद्यांपैकीं लोकरीच्या घोंगड्या विणण्याचा आणि धनगरांचा मेंढ्या पाळण्याचा उद्योग बराच महत्त्वाचा आहे. इतर स्वदेशी धंदे मागे पडले त्यास जीं कारणें झालीं, तींच ह्या धंद्याच्या ऱ्हासाच्या मुळाशीं आहेत. आधुनिक पद्धतीनें विलायती आणि देशी कारखान्यांत बनविण्यांत येणाऱ्या स्वस्त ब्लँकेटांची स्पर्धा, मेंढ्यांची निपज व त्यांची योग्य निगा राखण्याचें काम ह्या बाबतची अनास्था आणि लोकांच्या अभिरुचींत घडून आलेला बदल ह्यांमुळें देशी धनगर व लोकरीचे विणकर ह्यांच्या उद्योगाची पीछेहाट झाली आहे. म्हैसूर संस्थान अनेक बाबतींत पुढें गेलें आहे. तेथें ह्या धंद्यासंबंधानें काय परिस्थिति आहे आणि कोणत्या सुधारणा होणें आवश्यक आहे, ह्याविषयीं जागृति उत्पन्न करण्याचा प्रयत्न झाला आहे. त्यासंबंधानें थोडी माहिती खाली दिली आहे:—म्हैसूर संस्थानांत २८ लक्षांवर मेंढ्या असून हवापाण्याच्या अनुकूल परिस्थितीमुळें शेजारच्या मद्रास व मुंबई इलाख्यांतल्या जिल्ह्यांच्या मानानें त्यांची प्रतवारी वरच्या दर्जाची आहे. मेंढ्यांचा उपयोग, त्यांचें मांस व लोकर ह्यांच्या दृष्टीनें दुहजवी होत असल्यानें धनगर लोक त्यांची संख्या वाढवून पैसे करण्याकडे जास्त लक्ष्य देतात आणि लोकरीच्या वाढीकडे दुर्लक्ष्य होतें. मेंढ्यांची लोकर वर्षांतून दोनदा व निष्काळजीपणानें काढल्याकारणानें ती चांगली निघत नाहीं आणि तिचा धागा सकस रहात नाहीं. मेंढ्या चारण्यास पुरेसें क्षेत्र उपलब्ध होत नाहीं, अज्ञानामुळें धनगर लोक आपल्या धंद्यांत प्रगति करण्यास तयार नसतात आणि त्यांत सुधारणा व प्रयोग करण्यास आवश्यक असलेला पैसा मिळत नाहीं, ह्या अडचणी येथें भासतात. ह्या सर्व बाबतींत सद्यःस्थिति सुधारण्यास पुष्कळ वाव आहे. म्हैसूर संस्थानांत लोकरीच्या घोंगड्या विणणारीं ७,५०० कुटुंबें आहेत. इटलीसारख्या बाहेरच्या देशांतून येणाऱ्या मालाची चढाओढ त्यांस व धनगरांस आज जाणवत आहे. विणकर लोक धनगरांपासून अल्प किंमत देऊन लोकर खरेदी करतात आणि तिचा उपयोग बहुंशीं कांबळींच बनवण्याकडे केला जातो. स्वदेशी कारखान्यांत सर्व प्रकारांचें लोकरीचें कापड तयार होऊं शकत नाहीं, कारण ह्यांपैकीं प्रत्येक तऱ्हांस स्वतंत्र रीतीचीं यंत्रें जरूर असतात आणि तीं येथें परवडत नाहींत. स्थानिक कारखान्यांत मुख्यत्वेंकरून ब्लँकेटें व रग्ज तयार होतात. स्वस्त विलायती ब्लँकेटें बाजारांत आल्यानें देशी कांबळ्या मागें पडत चालल्या आहेत. देशी धंद्यास संरक्षण मिळून धनगर व लोकरीचे विणकर ह्यांच्या उद्योगास उत्तेजन मिळेल, अशी तजवीज होणें अत्यंत आवश्यक आहे. औद्योगिक संरक्षणासाठी बसविलेल्या जकातीच्या उत्पन्नांतून ह्या खेडेगांवी धंद्यास सहाय मिळालें पाहिजे. ह्या प्रकारचा अल्पसा उपक्रम हिंदुस्थान सरकारनें अलीकडे केला आहे.

बादशहांच्या मृत्युसंस्कारासाठी ३२ लक्ष रुपये खर्च आला

मरहूम पंचम जॉर्ज ह्यांच्या मृत्युसंस्कारांस सुमारें ३२ लक्ष रुपये खर्च आला. इतर देशांतून आलेल्या पाहुण्यांप्रीत्यर्थ झालेल्या खर्चाचाहि ह्यांत समावेश होतो.

फळें व त्यांचे पदार्थ टिकविण्याकरितां मुंबईमध्यें 'कॅनरी' काढण्याची योजना

लेखकः—एस. एस. भट, एम्. एजी., शेतकी कॉलेज, पुणें.
भाषांतरकारः—के. जी. कोल्हटकर, बी. एजी.

(मागील अंकावरून चालू)

३ कागदी लिंबें—टिकण्याचे पदार्थ बनविण्यांत कागदी लिंबाचा तिसरा नंबर लागतो. त्याच्या झाडांना लाग बहुतेक वर्षभर सारखा असतोच परंतु विशेषेंकरून पावसाळयांत व हिंवाळयांत एकंदर लागांपैकीं शेंकडा ७० टक्के लाग असतो व ह्या वेळेस त्यास मागणी मात्र फारच कमी असते. उन्हाळयांत या फळांना मागणी फार असते, परंतु माल कमी असल्यानें भाव चांगला मिळतो. पावसाळयांतील मालाचीं सरबतें, लोणचीं वगैरे टिकाऊ पदार्थ बनवून त्यांची उन्हाळयांत विक्री केल्यास बागवानांना फायदा झाल्याशिवाय राहाणार नाहीं. लिंबाच्या पदार्थांस उन्हाळयांत मागणी फार असते हें निराळें सांगावयास नकोच.

कागदी लिंबाच्या लागवडीखालीं असणारें जिल्हेवार क्षेत्र खालीं दिलें आहे, ह्या फळाचें १०० एकरवर क्षेत्र ज्या जिल्ह्यांत आहे असेच जिल्हे खालीं देण्यांत आले आहेत.

खेडा	५९८ एकर
पुणें	४८१ „
अहमदनगर	४०४ „
नाशिक	२०८ „
अहमदाबाद	१८३ „
सोलापूर	१७८ „
धारवाड	१६३ „
प. खानदेश	१५७ „
पू. खानदेश	१४१ „
सातारा	११९ „

वरील क्षेत्रांवरून आपणांस असें दिसून येईल कीं, खेडा, पुणें व अहमदनगर या तीन जिल्ह्यांत कागदी लिंबाची लागवड फार आहे. सर्व जातींच्या लोकांना कागदी लिंबांची आवड आहे व त्यामुळें जेथें त्यांची लागवड होते त्याच ठिकाणीं त्याचा खपहि पण पुष्कळ होतो. त्याचप्रमाणें पुणें मुंबईसारख्या मोठ्या शहरांतूनहि याला पुष्कळ मागणी असते. उत्तर हिंदुस्थानांत सुद्धां बराचसा माल इकडून रवाना होतो. इतकें असून सुद्धां पावसाळयांत व हिंवाळयांत या फळांचा फार भर असल्यानें मालाला बिलकूल भाव येत नाहीं व हजारों रुपयांचा माल वाया जातो अशा वेळेला याचें टिकाऊ पदार्थ बनवून उन्हाळयांत जेव्हां फार मागणी असते त्या वेळेस विकणें किफायतशीर झाल्याविना रहाणार नाहीं. मुंबईसारख्या शहरांत उन्हाळयांत लिंबाच्या सरबताला बरीच मागणी असते.

११ दुसरीं फळें व भाज्या यांचा उपयोग

(१) नारिंगें (संत्रीं व मोसंबी) या फळांचें सायरप, लोणचीं वगैरे टिकाऊ पदार्थ तयार करतां येतात. या फळझाडांची लागवडहि या भागांत बरीच असून फळें पुष्कळच स्वस्त दरानें विकूं शकतात; यांच्या रसाला लिंबाच्या रसाइतकी मागणी नसते. या इलाख्यांत संत्रीं मोसंबयांच्या लागवडीखालीं एकंदर ८००० एकर जमीन आहे व पुणें व अहमदनगर या जिल्ह्यांतून याची लागवड **सर्वांत जास्त आहे.**

(२) अननस—अननस हें फळ 'कॅनिंग' करून ठेवण्याजोगें आहे. परंतु आपल्याकडे होणारे अननस हे फार कमी दर्जाचे असतात. 'क्यू क्वीन' (सिंगापूर) या जातीच्या अननसाची लागवड या इलाख्यांत अजून मोठ्या प्रमाणांत झाली नाहीं परंतु त्याची लागवड येथें झाल्यास सुद्धां सिंगापुरहून येणाऱ्या मालाबरोबर आपणांस कितपत टक्कर देतां येईल याची शंकाच आहे.

(३) जांभूळ—हीं फळें 'सायरप' बनविण्यास चांगलीं असतात. या फळांत मधुमेह रोगावर मारक अशीं औषधी-द्रव्यें आहेत असें म्हणतात. याच्या पदार्थांना बाजारांत फारशी मागणी नाहीं.

(४) भाज्याः—घेवडे, सेलें वगैरे भाज्यांचे 'कॅनिंग' करण्यास हरकत नाहीं. आजपर्यंत हिंदुस्थानांत यावर फारसे प्रयत्न कोणी केले नाहींत परंतु त्याचा पूर्ण अभ्यास करून 'कॅनिंग' करून ते स्वदेशांत व परदेशांत खपविण्यास कांहींच हरकत नाहीं. कॅनिंग करण्यास योग्य असणाऱ्या वस्तूंची यादी आणखीहि पुष्कळ लांबेल, परंतु लांबलचक यादी देण्यांत कांहीं फायदा नसून थोड्याशाच वस्तूंचा प्रयोग करून खरीखुरी सुरवात करून अनुभव मिळविण्यांतच खरा फायदा आहे.

१२ कॅनरींत काम करण्याचे दिवस

कॅनिंग करण्यास तीनच प्रमुख फळें उपयोगांत आणलीं तर खालीं लिहिल्याप्रमाणें प्रत्येकीं काम करण्याचे दिवस लागतील.

आंबा	मे ते जून (६० दिवस)
कागदी लिंबू	जुलै ते सप्टेंबर (९० दिवस)
पेरू	नोव्हेंबर ते जानेवारी (९० दिवस)

वरील कार्यक्रमाप्रमाणें कारखाना वर्षांतून २४० दिवस चालू शकेल व उरलेले १२५ दिवसांत कच्च्या आंब्यांचीं लोणचीं वगैरे किरकोळ गोष्टी बनविल्यास थोडेसें जास्त उत्पन्न येईल.

राष्ट्रसंघाविषयीं मनोरंजक माहिती

राष्ट्रसंघाच्या कार्यकारी खात्यांत १,००० च्या वर नोकर आहेत. त्यांपैकीं सुमारें ६५० स्विस असून ते कारकुनी पेशाचे आहेत. संघाचें मुख्य ठिकाण स्वित्सर्लंड असल्यानें तेथील रहिवाशांस ह्या जागांवर नेमणें खर्चाच्या दृष्टीनें सोयीचें आहे. बाकीचे ३५० अधिकारी राजकीय व तज्ज्ञ खात्यांत काम करतात. राष्ट्रसंघाचे एकूण सभासद ५४ राष्ट्रें आहेत आणि वरील ३५० अधिकारी त्यांपैकीं ४५ राष्ट्रांचे नागरिक आहेत. म्हणजे, कांहीं राष्ट्रांचे प्रतिनिधि संघाच्या नोकरींत मुळींच नाहींत, ह्याचें कारण त्यांमध्यें लायक माणसें मिळण्यास अडचण पडते. ३५० अधिकाऱ्यांच्या जागांपैकीं फक्त ६ हिंदी लोकांच्या वांट्यास आल्या आहेत, व त्या चांगल्या दर्जाच्या आहेत. दोन जागा रिकाम्या झाल्या असून त्यासाठीं हिंदुस्थानांत जाहिरात देऊन अर्ज मागवण्यांत आले आहेत. निरनिराळया पत्रांचे १०० बातमीदार जिनीव्हा येथें कायमचें ठाणें देऊन असतात व विशेषप्रसंगीं त्यांची संख्या ४०० पर्यंत जाते. हिंदुस्थानांतील एकाहि वृत्तपत्राचा कायमचा प्रतिनिधि येथें नाहीं. २५–३० राष्ट्रांच्या सरकारांनीं आपल्या प्रतिनिधींचीं मंडळें जिनीव्हास स्थायी केलीं आहेत. राष्ट्रसंघास हिंदुस्थानकडून वर्गणी म्हणून बरीच मोठी रक्कम मिळते आणि गेल्या पंधरा वर्षांत दर माणशी एक आणा ह्याप्रमाणें तिची एकूण बेरीज झाली आहे.

दि बँक ऑफ इंग्लंडचे गुप्त व्यवहार

ग्रेट ब्रिटनमधील सर्वांत प्रमुख आणि मध्यवर्ती बँक म्हणजे दि बँक ऑफ इंग्लंड ही होय. ह्या बँकेच्या धोरणाचा सरकारच्या आर्थिक हालचालींवर परिणाम होत असतो, ही गोष्ट आतां सर्वांच्या परिचयाची आहे. मजूर पक्षाचे पुढारी मि. मॅकडोनल्ड, ह्यांचें प्रधानमंडळ बँकेच्या प्रभावी सत्तेमुळेंच पडलें, अशी ओरड त्यावेळीं ऐकूं येत होती. परराष्ट्रीय राजकारण, चलन व्यवस्था, हुंडणावळ, बाजारभाव इत्यादींवर बँकेच्या धोरणाचा परिणाम होत असतो. इतक्या ह्या प्रभावशाली संस्थेच्या घटनेबद्दल चौकशी केली असतां कित्येक गोष्टी मनोरंजक व विस्मयकारक वाटतील. जगांतील सर्वांत श्रेष्ठ प्रतीच्या ह्या बँकेचीं कांहीं वैशिष्ट्यें येथें दिलीं आहेत.

दि बँक ऑफ इंग्लंडच्या डायरेक्टर बोर्डांत २५ सभासद आहेत. त्यांतील कांहीं जण अत्यंत निष्णात व नांवाजलेले आहेत तर कांहींच्यासंबंधानें कोणासच विशेष माहिती नाहीं. ह्या २५ डायरेक्टरांपैकीं नऊ जणांची गुप्त मतदानपद्धतीनें आपआपसांतच निवड करण्यांत येऊन त्यांची एक कमिटी बनते. बँकेच्या भागीदारांसहि कमिटीमधील नांवें कळविलीं जात नाहींत. कोणत्याहि रीतीनें हीं नांवें समजण्यास मार्ग नसतो,तथापि कमिटीच्या हातांत सत्ता मात्र अमर्याद असते व तिच्या निर्णयावर प्रधानमंडळाचें धोरण अवलंबून रहातें. बँकेचा ताळेबंद कधींच प्रसिद्ध केला जात नाहीं व वार्षिक अहवालहि जाहीर होत नाहीं. भागीदारांना दरसाल १२ टक्के डिव्हिडंड मिळतें, परंतु अंतर्गत व्यवस्थेबद्दल मात्र कोणास मागमूसहि लागत नाहीं. बँकेच्या कार्याचा विस्तार होत आहे, परंतु सामान्य जनतेस बँकिंगच्या संस्था आपल्या विश्वासांत घेत नाहींत अशी तक्रार ऐकूं येत आहे. इंग्लंडसारख्या पुढारलेल्या राष्ट्रांत बँक ऑफ इंग्लंडचें हें गौप्य टिकून आहे, हें जरा विलक्षणच नाहीं काय ? चालकांची जबाबदारीची वागणूक, त्यांवर असलेला जनतेचा विश्वास आणि बँकांचें स्थैर्य ह्या ठळक गोष्टी येथें ध्यानांत ठेवण्यासारख्या आहेत.

इंडस्ट्रिअल इनव्हेस्टमेंट ट्रस्ट, लि.

एकाच उद्योगधंद्यांत पैसे गुंतवणें थोडेंफार धोक्याचें असतें, परंतु आपले पैसे चार पांच व्यवसायांत गुंतविले तर सरासरीनें व्याज चांगलें पडतें. सरकारी रोख्यांवरील व्याज हमखास मिळत असलें तरी त्याचा दर अल्प असतो. कारखान्यांत रकमा गुंतविणें सामान्य मनुष्यास सोईचें नसतें, कारण वेगवेगळ्या तऱ्हेच्या व्यवसायांत पुरेसें भांडवल अडकविण्यापुरता त्याचेजवळ पैसा नसतो. ही अडचण मुंबईच्या इंडस्ट्रिअल इनव्हेस्टमेंट ट्रस्टनें दूर झाली आहे व भागीदारांचे पैसे एकत्रित करून ते अनेक ठिकाणीं पेरतां येणें ह्या संस्थेस शक्य झालें आहे. इंडस्ट्रिअल इनव्हेस्टमेंट ट्रस्टच्या तिसऱ्या वर्षाचे अहवालावरून त्याचें काम यशस्वी होत असल्याचें दिसतें. वसूल भांडवल ५० लक्ष रुपये असून सालअखेर झालेल्या व मागील वर्षांतून ओढलेल्या नफ्याची रकम सुमारें ४½ लक्ष रु. भरली, त्यांतून करमाफ ४ टक्के डिव्हिडंड द्यावें, अशी डायरेक्टरांची शिफारस आहे. वार्षिक सभा ता. २४ रोजीं भरेल.

धी सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया लि०

कडून

हिंदुस्थानांतील प्रजेच्या हितासाठीं अनेक

नाविन्यपूर्ण उत्कृष्ट योजना.

होम सेव्हिंग खातें		सोनें विक्री खातें ५ तोळे व १० तोळे लगडी
चालू खातें	सेफ डिपॉझिट व्हॉल्ट खातें	विमा खातें
त्रैवार्षिक कॅश सर्टिफिकेट खातें		एक्झिक्यूटर आणि ट्रस्टी खातें

सविस्तर माहितीकरितां पत्रव्यवहार कराः—

स्वदेशप्रेमी लोकांनीं स्वदेशी संस्थेला उत्तेजन देणें हें त्यांचें कर्तव्य आहे. जनतेची सेवा करणें हेंच आमचें ध्येय आहे. वरील स्वदेशी संस्थेकडून मिळणाऱ्या फायद्याचा अनुभव प्रत्येकानें घ्यावा.

सो. न. पोचखानावाला,
मॅनेजिंग डायरेक्टर.

CONFIDENCE

is a worth-while asset in business building. The success that has attained Hindusthan's efforts to serve the public has its origin in public confidence, its

YEARS OF

Efficient Management, Fair Dealings, Prompt Settlement of Claims, Liberal Terms, Enterprize, Judicious Reserves, Sound Investments, Huge Assets and Useful Service

HAS CREATED

PUBLIC CONFIDENCE

The following figures will convince you :

NEW BUSINESS

This year 1934-35
Exceeds
2 CRORES & 50 LAKHS

BONUS

PER THOUSAND PER YEAR

On Endowment Rs. 23 On Whole Life Rs. 20

HINDUSTHAN

Co-operative Insurance Society, Ltd.

(ESTD. 1907)

Branches : Bombay, Madras, Delhi, Patna, Lahore, Lucknow, Dacca.

Offices : throughout India & the East.

S. C. MAJUMDAR, MANAGER : Bombay Branch. | N. SARKAR, *General Manager.*

POONA OFFICE — 180, Budhwar Peth.

सहकारी चळवळ

सहकारी संस्थांच्या पैशाची वर्गावर्गी

(लेखकः—श्री. व्यं. पां. जोशी, कराड.)

आपले तारीख २९।१।३६ व ५।२।३६ च्या अर्थाचे अंकांत श्री. ल. म. जोशी यांनीं मांडलेले विचार व तारीख २६।२।३६ च्या अंकांत श्री. द. दि. चितळे यांनीं मांडलेले विचार वाचले. त्यांवरून आम्हांस सुचलेले विचार खालीलप्रमाणें आहेत:—

सहकारी बँकांच्या पैशाच्या वर्गावर्गीसंबंधीं सेंट्रल बँक कॉन्फरन्सचे सेक्रेटरी यांनीं तारीख २०।९।३५ रोजीं एक सर्क्युलर काढून सदर विषयास चालना दिलेली आहे व सदर प्रश्नाचा निकाल सेंट्रल बँक कॉन्फरन्समध्यें लागेलच. तथापि कोठल्याहि प्रश्नाची खुल्या अंतःकरणानें चर्चा झाल्यास तो प्रश्न सहज सुटण्यास मदतच होते. कोणतीहि सहकारी संस्था कसलाच फायदा विना-मोबदला मिळावा असें म्हणणार नाहीं या दृष्टीनें श्री. चितळे ह्यांनीं सुचविलेले मतास आमचा पाठिंबा आहे. परंतु ज्या ठिकाणीं प्रॉ. बँकेची शाखा आहे व त्याच क्षेत्रांत अर्बन बँक आहे तेथेंच सदर प्रश्न प्रामुख्यानें उभा राहतो. अर्बन बँकेकडून ज्यावेळीं माफक कमिशन घेण्याचा प्रश्न उभा राहतो. त्या वेळीं इतर गोष्टींचाहि विचार करणें जरूर आहे. प्रॉ. बँकेची शाखा अर्बन बँकेचे क्षेत्रांत हुंडी खरेदी-विक्रीचा व रेल्वे रशिदी वसुलीचा व्यवहार करीत असल्यानें अर्बन बँकेचें साहजिकच नुकसान होतें. तसेंच ठेवींचे बाबतींतहि मध्यवर्ती बँकेस कमी व्याजानें अर्बन बँकेचे क्षेत्रांतुन ठेवी मिळूं शकतात व अर्बन बँकेस ठेवींवर थोडें जास्त व्याज द्यावें लागतें. प्रॉ. बँकेचे शेअर भांडवलापैकीं बराच मोठा भाग अर्बन बँकांनीं घेतलेला आहे. ठेवीचे रकमेपैकीं बऱ्याच मोठ्या रकमा अर्बन बँकांकडून आलेल्या असतात. अशा रितीनें अर्बन बँकांकडून अप्रत्यक्षपणें मध्यवर्ती बँकेस बराच फायदा होतो. तरी पूर्वीप्रमाणेंच, असलेली सवलत मध्यवर्ती बँकेनें चालू ठेवावी असें आमचें मत आहे. हल्लीं मध्यवर्ती बँक प्रत्यक्ष खर्च म्हणून प्रत्येक चेकमागें चार आणे घेतेच. शिवाय पैशाच्या वर्गीकरणाबद्दल रकमेचीहि मर्यादा घातलेली आहेच. अशा परिस्थितींत मध्यवर्ती बँकेनें चळवळींतील आपलें स्थान ओळखून लहान संस्थांस मदत करण्याचें धोरण कायम राखावें.

पूर्व खानदेश जिल्हा को. इन्स्टिट्यूट

ता. १७–४–१९३६ ते ४–५–१९३६ पावेतों या शाखेमार्फत सोसायट्यांचे सेक्रेटरींना शिक्षण देण्यासाठीं एक वर्ग जळगांव येथें भरविण्यांत येणार आहे. सेक्रेटरींशिवाय इतर लोकांसहि सदर वर्गांत शिक्षण देण्याची व्यवस्था केली जाईल. वर्गाची फी फक्त रु. १० आहे. या फीमध्यें सेक्रेटरी-मेंबरांच्या राहण्याची व जेवण्याची व्यवस्था करण्यांत येईल. तरी सेक्रेटरी वा मेंबर यांचें नांव व रु.१० ता. १०-४-३६ चे आंत भरावे लागतील. बाहेरून बसणारांस ५ रु. जादा द्यावे लागतील. जेवणाची सोय नको असल्यास फक्त रु. ५ फी द्यावी लागेल. सहकारी परीक्षांस ३ मेरोजीं सुरवात होईल, त्याबद्दलची माहिती इन्स्टिट्यूटच्या ऑफिसमध्यें मिळेल.

सटाणा तालुका को. सु. युनियन, लि. (जि. नाशिक)
(ब वर्ग)

वरील यूनियनचा १९३४–३५ चा अहवाल आमचेकडे आला आहे. सटाणें तालुक्यांतील सर्व म्हणजे ४० को. के. सोसायट्या यूनियनमध्यें सामील आहेत. सुपरवायझर व असि. सुपरवायझर ह्यांनीं अहवालाचे सालीं सोसायट्यांना ३८८ भेटी दिल्या. मागील सालीं ही संख्या १७३ इतकीच होती. मामुली कामाबरोबरच सभासदांत साक्षरतेचा प्रसार व जोडधंदे निर्माण करण्याकडे यूनियननें लक्ष्य पुरवावें, अशी अहवालांत सूचना आहे, ती योग्य अशीच आहे. हल्लीं सोसायट्यांकडे ज्या बाक्या आहेत त्या बहुतेक त्यांतील चालक मंडळींनींच थकविल्यामुळें वसुलावर अनिष्ट परिणाम होत आहे, अशी तक्रार अहवालांत करण्यांत आली आहे. तालुक्यांतील सर्व सोसायट्यांत सभासदांकडील कर्जावरील व्याजाचा दर, दरसाल दर शेकडा १० रु. ५ आ. इतका आहे. यूनियनच्या वार्षिक सभेंत, बँकेनें आपल्या व्याजाचा दर ज्यास्तींत ज्यास्त ६ टक्के घ्यावा अशा अर्थाचा विनंतिवजा ठराव मंजूर झाला. यूनियनचा अहवाल वस्तुस्थितिनिदर्शक आहे, असें दिसतें. श्री. धर्माजी तानाजी पाटील हे यूनिअनचे अध्यक्ष आहेत.

फुरसंगी सोसायटीचें सवलतीचें व्याज परत देण्याचा समारंभ

फुरसंगी ता. हवेली येथील को. के. सोसायटीचें सवलतीचें व्याज परत देण्याचा समारंभ सहकारी खात्याचे ऑडिटर श्री. एस. सी. मेथा, बी. कॉम., पुणें भाग, यांचे अध्यक्षतेखालीं रविवार ता. १।३।३६ रोजीं झाला. सदर समारंभास श्री. डी. ए. सावंत सुपरवायझर, श्री. के. डी. कुलकर्णी बँक इन्स्पेक्टर, सोसायटीचे मेंबर व गांवांतील इतर सद्गृहस्थ मिळून शंभराचेवर लोक जमले होते. अध्यक्षसाहेब आपल्या भाषणांत म्हणाले:—

"शेतकरी लोकांचे बाबतींत मुख्यतः दोन गोष्टी आहेत. एक, स्वस्त व्याजाचे दरानें पैसा मिळण्याची सोय आणि दुसरी, आपले शेतांतील मालाची योग्य किंमत मिळण्याची सोय. गांवांतील क्रेडिट सोसायटीचा शेतकरी लोकांस फारच उपयोग होतो. वेळेवर स्वस्त व्याजाचे दरानें कर्ज मिळाल्यानें आपल्या शेतीची सुधारणा करतां येते. मे. रजिस्ट्रारसाहेबांची सवलतीची योजना शेतकरी सभासदांना चांगलीच उपयोगी पडली व त्या योजनेप्रमाणें सभासदांनीं वसूल दिल्यानें व्याजाचा फायदा आज रोखीनें वाटला जात आहे याबद्दल आनंद वाटतो. शेतकऱ्यांचा भाजीपाला वगैरे माल सहकारी तत्त्वावर विकला जावा यासाठीं भाजीपाला विक्रीची सोसायटी पुणें व मुंबई या ठिकाणीं काढण्याचा प्रयत्न चालू आहे. त्यासाठीं सदरहु सोसायटीस प्रत्येक शेतकरी बंधूनें भांडवलाची मदत करावी."अध्यक्षांचें भाषण झाल्यावर जमलेल्या मंडळींचे व श्री. मेथा साहेबांचे आभार मानून हारतुरे पानसुपारी होऊन हा समारंभ पार पडला, असें सदर सोयायटीचे सेक्रेटरी मि. जाधव हे कळवितात.

हिंदुस्थानांतील सहकारी सोसायट्या

हिंदुस्थानांत एकूण १,०५,००० सहकारी सोसायट्या असून त्यांचें खेळतें भांडवल ९६ कोटि रुपये आहे व प्राथमिक सोसायट्यांचे ४३ लक्ष सभासद आहेत अशी माहिती १९३३–३४ च्या अहवालावरून मिळते.

लोकार्नोचा तह

हेर हिट्लर ह्यांनीं ता. ७ फेब्रुवारी रोजीं ऱ्हाइन नदीकाठच्या प्रदेशांत जर्मन पलटणी सोडल्या आणि अशा रीतीनें व्हर्सेइच्या ४२, ४३ व ४४ व्या कलमांविरुद्ध वर्तन केलें व लोकार्नोचा कराराहि धाब्यावर बसवला. ऱ्हाइन ही नदी जर्मनीच्या प्रदेशांतून वहात जाते व तिच्या डाव्या तिरापासून फ्रेंच हद्द फारशी दूर नाहीं. त्या दोन देशांमधील लष्करी हद्द ह्या दृष्टीनें ऱ्हाइन नदीस विलक्षण राजकीय महत्त्व आज अनेक पिढ्या प्राप्त झालें आहे. ऱ्हाइन नदीच्या पश्चिमेचा जर्मन मुलूख तर फ्रेंच डोळ्यांत एकसारखा सलत आहे. १९१८ सालीं महायुद्ध समाप्तीनंतर ऱ्हाइनच्या आसपासच्या मुलखाची व्यवस्था लावण्याबद्दल फ्रान्स अत्यंत उतावीळ झाला होता. ऱ्हाइन लँडमध्यें फ्रान्सनें १५ वर्षेंपर्यंत आपलें ठाणें यावें व जर्मनीनें ऱ्हाइन नदीच्या पश्चिम तीरावर तर नाहींच, परंतु पूर्व तीरावरील ५० किलोमिटर म्हणजे सुमारें ३१ मैलांच्या पट्टींत सैन्य ठेवतां कामा नये व तटबंदी करतां कामा नये, असें व्हर्सेइच्या तहानें ठरवलें.

जर्मनीस राष्ट्रसंघामध्यें १९२६ सालीं प्रवेश मिळण्यापूर्वी १९२५ सालीं लोकार्नोचा तह झाला होता. ह्या तहाच्या अन्वयें ठरलेल्या पश्चिम युरोपांतील राष्ट्रसीमा बदलूं न देण्याबद्दल ग्रेटब्रिटन, फ्रान्स, बेल्जम, जर्मनी व इटली ह्यांनीं आपणांस बांधून घेतलें व जर्मनी, फ्रान्स व बेल्जम ह्या तीन देशांमध्यें परस्परांत युद्ध होतां कामा नये, आणि तसें झाल्यास ग्रेटब्रिटन व इटली हीं राष्ट्रें पीडित राष्ट्रास मदत करतील असें ठरलें. "लोकार्नोच्या तहानें युद्धकालाची परिसमाप्ति होऊन शांततेच्या काळास सुरवात होत आहे" ही सर ऑस्टिन चेंबरलेन ह्यांची घोषणा दहा वर्षांतच खोटी ठरली आहे ! तसेंच लोकार्नोमुळें जर्मनी व फ्रान्स ह्यांमध्यें मित्रत्वाचें नातें जडेल, हा अपेक्षा फोल ठरली आहे. जर्मनीची पश्चिम सीमा 'लोकार्नो'नें निश्चित केली, तरी ती बदलण्याबद्दल जर्मन राष्ट्रांत संघटित प्रचार चालूच होता व फ्रान्सनेंहि लोकार्नोवर विसंबून रहाण्याचा भोळेपणा दाखविला नाहीं.

हेर हिट्लर ह्यांनीं ऱ्हाइनलंड संबंधांतील आपल्या धोरणाची पहिली चुणूक ३१ मे १९३५ रोजीं केलेल्या आपल्या भाषणांत दाखवली. लोकार्नो करारावर सह्या करणारीं इतर राष्ट्रें त्यांतील अटी पाळण्याची जबाबदारी टाळीत आहेत, अशी तक्रार करण्यास त्यांनीं तेव्हांपासूनच सुरवात केली. फ्रान्सनें रशियाशीं अलीकडे केलेला करार हा लोकार्नोचे करारांशीं विसंगत आहे, असें हेर हिटलर ह्यांचें आतां म्हणणें आहे. "लोकार्नोवर सह्या करणाऱ्या इतर राष्ट्रांस त्यांतील अटी बंधनकारक होत नाहींत, तर जर्मनीवरच त्यांची अंमलबजावणी कां व्हावी ? ही गोष्ट जर्मन राष्ट्राच्या इभ्रतीस कमीपणा आणणारी आहे व लोकार्नोचा तह मोडण्याची जबाबदारी फ्रान्सवरच आहे; तथापि न्याय्य व टिकाऊ असे करार करण्यास जर्मनीची तयारी आहे," असें हेर हिटलर ह्यांनीं जाहीर केलें आहे.

एक हजार रुपयांचें कर्ज पाहिजे

कर्जाची मुदत, व्याजाचा दर, परत फेडीची व्यवस्था, इत्यादींबद्दलचा खुलासा समक्ष करावा.

क्ष C/o मॅनेजर, 'अर्थ'
पुणें ४.

S. B. JOSHI & Co.
ENGINEERS & CONTRACTORS
41 A, Bruce Street, Bombay | 716 Sadashiv Peth, Poona City

For All Medicinal Requisites
— TRY —
N. MAHADEV & Co.
DISPENSING CHEMISTS AND DRUGGISTS
City Post Office Corner, POONA 2.

INSURE WITH—
The SUN SHINE INSURANCE Ltd.
LAHORE
BECAUSE OF
Its Most Modern, Unique & Beneficial Schemes
For Prospectus Please write to:—
Special Officer,
POONA BRANCH

K. K. & Co.
Photographic Dealers
POONA.

एन. ए. ॲन्ड फ्रेन्ड्स
स्टेशनर्स, जनरल मर्चन्टस, ॲन्ड कमिशन एजन्टस.
आप्पा बळवंत चौक, पुणें २.

शास्त्रशुद्ध पायावर काम करणारी, महाराष्ट्राची प्रमुख प्राव्हिडंड विमा कं.
दि हिंद बेनिफिट सोसायटी लि.
च्या लोकप्रिय
प्रपंच पॉलिसीकरितां प्रचारक पाहिजेत.
माहितीसाठीं लिहा.
किताब बिल्डिंग, बुधवार, पुणें. सेक्रेटरी.

'अर्थ' ग्रन्थमाला
१ बँका आणि त्यांचे व्यवहार
२ हिंदुस्थानची रिझर्व्ह बँक
३ व्यापारी उलाढाली

निवडक बाजारभाव

सरकारी कर्जरोखे

बँक रेट (२८ नोव्हेंबर १९३५ पासून)	३%
५% (१९४०-४३)	११०-१२
५% करमाफ लोन (१९४५-५५) ...	१०९—१
५% (१९३९-४४) लोन	१०८-१०
४½% लांब मुदत (१९५५-६०) ...	११८—०
४% १९६०-७०	१११-१४
३½% बिनमुदत	९५-१३
३½% १९४७-५०	१०५—८
४% १९४३	१०९-१२

निमसरकारी रोखे

४% पोर्ट ट्रस्ट (बिगर गॅरंटी व लांब मुदत)	१०६—८
४% पोर्ट ट्रस्ट (गॅरंटी व तीन महिन्यांच्या नोटिशीनें परत फेड)	१०५—८
४% मुंबई म्युनिसिपल (लांब मुदत) ...	१०६—०
४% मुंबई सिटी इंप्रूव्हमेंट ट्रस्ट बाँड (७०वर्षे मुदत)	१०६—०
४% म्हैसूर कर्ज (१९५३-६३) ...	१०३-१२
५% म्हैसूर (१९५५)	१२१—०

मंडळयांचे भाग

बँका

बँक ऑफ इंडिया (भाग १०० चा, पैकी ५०रु. भरले व १०% डिव्हिडंड)	१२७—०
बँक ऑफ बडोदा (१०० पैकी ५० रु. भरले व १०% डिव्हिडंड)	१०२—०
सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया (५० पैकीं २५ रु. भरले व ६% डिव्हि.)	३१—०
इंपीरिअल बँक (५०० रु., १२% डिव्हि.)	१५३०—०
रिझर्व्ह बँक (१०० रु.)	१२९—०

रेल्वेज

दौंड—बारामती (१०० रु. चा भाग, डिव्हि. ५%)	१००—०
पाचोरा—जामनेर (१०० रु. चा भाग, डिव्हि. ६%)	९६—०
अहमदाबाद-प्रांतज (५०० रु. चा भाग, डिव्हि. ९¾%)	८८७—८

वीज

बाँबे ट्रॅम्वे (ऑर्डि. भाग ५० रु. डिव्हि. १३%)	१५४-११
कराची (१०० रु. चा भाग, डिव्हि. ९%)	२४१—४
पुणें इलेक्ट्रिक् (१०० रु. चा भाग, डिव्हि. ९%)	२२३-१२
टाटा पॉवर (१,००० रु. ऑर्डि, डिव्हि. ५½%)	१५३७—८
टाटा पॉवर (१,०००रु. प्रेफरन्स, डिव्हि.७½%)	१५६०—०

इतर

टाटा आयर्न (१५० रु. प. प्रेफरन्स डिव्हि. ६%)	१९२—८
टाटा आयर्न (१०० रु. डु. प्रेफरन्स, २२रु. ८ आ.)	१६५—०
टाटा आयर्न (७५ रु. ऑर्डि.)	१४६—४
टाटा आयर्न (३० रु. डिफर्ड)	५३८-१२

मुंबई इलाख्यांतील सहकारी चळवळींच्या केंद्रस्थानीं असलेली

शेतकऱ्यांची प्रांतिक बँक

म्हणजेच

बॉम्बे प्रॉव्हिन्शियल् कोऑपरेटिव्ह् बँक, लिमिटेड.

(सहकारी कायद्यान्वयें नोंदलेली)

स्थापना १९११.

मुख्य कचेरी—अपोलो रस्ता, कोट मुंबई.

शाखा

१ बारामती (जि. पुणें)	१५ अकलूज (जि. सोलापूर)
२ सातारा („ सातारा)	१६ विरमगांव („ अहमदाबाद)
३ इस्लामपूर („ „)	१७ धुळें („ प. खानदेश)
४ कऱ्हाड („ „)	१८ दोंडाईचें („ „)
५ तासगांव („ „)	१९ शिरपूर („ „)
६ किर्लोस्करवाडी („ „)	२० शहादें („ „)
७ शिराळें („ „)	२१ नंदुरबार („ „)
८ कोरेगांव („ „)	२२ साक्री („ „)
९ अहमदनगर („ अहमदनगर)	२३ शिंदखेडें („ „)
१० शेवगांव („ „)	२४ मालेगांव („ नाशिक)
११ कोपरगांव („ „)	२५ सटाणा („ „)
१२ भिवंडी („ ठाणें)	२६ कळवण („ „)
१३ पालघर („ „)	२७ दोहद („ पंचमहाल)
१४ कल्याण („ „)	२८ कालोल („ „)

खेळतें भांडवल रु. २००००००चे वर

या बँकेंत मुदतीच्या, चालू व सेव्हिंग बँक ठेवी स्वीकारल्या जातात

आणि

फक्त नोंदलेल्या सहकारी पतपेढ्यांनाच कर्जें दिलीं जातात.

शिवाय

इलाख्यांतील बहुतेक सर्व प्रमुख ठिकाणीं हुंडीचा व्यवहार केला जातो.

या बँकेंत येणारा पैसा, शेतकरी व इतर अल्प उत्पन्नाचे लोक, यांच्या प्रत्यक्षपणें उपयोगी पडतो.

पूर्ण माहितीकरितां हेड ऑफिस अगर शाखा-कचेऱ्यांस लिहा.

व्ही. एल. मेहता.

मॅनेजिंग डायरेक्टर.

दि मुकुंद इन्शुअरन्स कंपनी लिमिटेड, पुणें शहर.

[अधिकृत भांडवल १००,००० रुपये]

प्रत्येक शेअर किं. रु. १० फक्त   प्रत्येक शेअर किं. रु. १० फक्त

गरीबांपासून श्रीमंतांपर्यंत प्रत्येकाची विमा कंपनी !

शेअरविक्री जोरांत सुरू झाली.

शेअर्स खपविणारे एजंटस मर्यादित.   त्वरित अर्ज करा.

मॅनेजिंग एजंटस्—विष्णु मुकुंद आणि कं., पो. बॉ. नं. ४३.

२५६ सदाशिव, पेरूगेटाजवळ, पुणें शहर.

FOR
SAFETY, ECONOMY
AND
DURABILITY
Consult

V. G. & Sons

ELECTRICAL and RADIO ENGINEERS
AND
LICENSED ELECTRICAL CONTRACTORS
Laxmi Road, Ganapati Chowk, POONA.

डॉन ऑफ इंडिया विमा कं. लि., पुणें

मध्यम वर्गातील गृहेच्छू लोकांस — अत्यंत उपयोगी, फायदेशीर व सहज सुलभसाध्य

भाडेकरी—घरमालक—गृहयोजना

माहितीपत्रक मागवा व विमेदार व्हा.

जनरल मॅनेजर

“ दुसरें मूल्यमापन जाहीर झालें ”

स्थापनेपासूनच भागीदारांना ६ टक्के फायदा व विमेदारांस वाढता नफा वांटून जुन्या व स्थिर झालेल्या कंपन्यांस कठीण असें अपूर्व यश संपादन केलेली पहिलीच महाराष्ट्रीय विमा कंपनी:—

कॉमनवेल्थ विमा कंपनी लि., पुणें.

अध्यक्ष—श्री. न. चिं. केळकर, संचालक केसरी

हयातींतील विम्यास	दुसऱ्या मूल्यमापनांत वांटलेला दर हजारीं त्रैवार्षिक नफा	हयातीनंतर विम्यास
३७॥ रु.		४५ रु.

जास्त माहितीकरितां भेटा अगर समक्ष लिहा.

मॅनेजिंग एजन्टस.

न. वि. वडनेरकर

जव्हेरी आणि सराफ,
रविवार पेठ, सराफ बझार, पुणें २.

आमच्याकडे सोनें, चांदी व मोत्यांचा माल खात्रीचा मिळेल. तसेंच जुन्या जिनसा योग्य भावानें खरेदी केल्या जातील.

शुभकार्यांत भेट देण्याकरितां सोन्याचांदीच्या नमुनेदार व सुबक वस्तु मिळतील.

बंगाल
कोल सप्लाइंग फर्म

उत्तम दगडी कोळसा (बंगाल, सी. पी.)
आणि
कोक ह्यांचे व्यापारी
व
म्युनिसिपल, लोकलबोर्ड,
पी. डब्ल्यु. डी. (सरकारी) कॉन्ट्रॅक्टर्स
५११ बुधवार पेठ, पुणें शहर २.
तारेचा पत्ता:—व्यंकटेश.   फोन नं. ४७१

MARATHE & Co.
ENGINEERS & IRON FOUNDERS

WORKS :		OFFICE :
Natu Bag, Bhikardas Road, POONA 2	Can undertake to do any sort of casting. We also manufacture WEIGHTS according to the Bombay Weights & Measures Act. **Our prices are very competitive.**	978-79, Sadashiv, Laxmi Rd., POONA 2

हें पत्र पुणें, पेठ भांबुर्डा घ. नं. १३६।३ आर्यभूषण छापखान्यांत रा. अनंत विनायक पटवर्धन यांनीं छापिलें, व रा. श्रीपाद वामन काळे, बी. ए, यांनीं ‘ दुर्गाधिवास, ’ भांबुर्डा, घ. नं. १२४/१?, पुणें शहर, येथें प्रसिद्ध केलें.